

Inzicht in tekstbegrip: een dynamisch perspectief

SAMENVATTING

Binnen het kerncurriculum van het basisonderwijs is de leerlijn voor leesvaardigheid een van de belangrijkste pijlers, maar in de praktijk blijkt het vaak behoorlijk lastig om leesleertrajecten af te stemmen op het niveau van leerlingen. Dat komt onder meer doordat resultaten op leestoetsen soms moeilijk te duiden zijn. Enerzijds is onduidelijk welke cognitieve processen worden gemeten en anderzijds is het problematisch om vast te stellen welke instructie het meest effectief zal zijn. Dynamische toetsing biedt mogelijk een oplossing voor dit probleem, maar alleen als de afname een beperkte hoeveelheid tijd in beslag neemt en een duidelijk rendement heeft voor zowel de leraar als de leerling. We presenteren een model dat aan deze vereisten kan voldoen.

1 Introductie

Een goede leesvaardigheid is onmisbaar voor een succesvolle schoolloopbaan en het goed kunnen participeren in de maatschappij. Binnen het kerncurriculum van het basisonderwijs is de leerlijn voor leesvaardigheid dan ook een van de belangrijkste pijlers. Leesvaardigheid is een complexe vaardigheid waarbij enerzijds letters en woorden moeten worden gedecodeerd, en anderzijds een samenhangende mentale representatie van een tekst moet worden gevormd (Cain, Oakhill & Bryant, 2004; Kintsch, 1998). Het goed kunnen decoderen van een tekst is voorwaardelijk voor het begrijpen van een geschreven tekst. Als leerlingen moeite hebben met begrijpend lezen wordt dan ook vaak gekeken naar decodeervaardigheden. Problemen in decoderen zijn gemakkelijk te achterhalen, bijvoorbeeld met behulp van toetsen waarbij leerlingen hardop woorden of teksten lezen. Als problemen niet voortkomen uit decoderen, is het moeilijker om te achterhalen waar problemen in het begrijpen van teksten door worden veroorzaakt. In de praktijk blijkt het dan ook vaak lastig voor leraren om leesleertrajecten af te stemmen op het niveau van leerlingen.

Een goede leesvaardigheid is onmisbaar voor een succesvolle schoolloopbaan en het goed kunnen participeren in de maatschappij

2 Meten van leesvaardigheid

In het onderwijs wordt gebruikgemaakt van verschillende soorten toetsen om leesproblemen tijdig te kunnen signaleren en daarop te anticiperen. Zo worden enerzijds methodegebonden toetsen gebruikt en anderzijds methodeonafhankelijke toetsen, zoals de leerlingvolgsysteemtoetsen van Cito. In de verschillende toetsen

wordt geprobeerd om de cognitieve processen die een rol spelen bij het begrijpen van geschreven teksten zo goed mogelijk te operationaliseren in een serie taken. De keuzes die bij de operationalisatie gemaakt worden, lopen nogal uiteen, soms zo sterk dat verschillende leestoetsen die hetzelfde construct beogen te meten zeer laag intercorreleren (Keenan, Betjemann & Olson, 2008). Het gevolg daarvan is dat toetsresultaten op het terrein van leesvaardigheid vaak moeilijk te duiden zijn. Enerzijds is onduidelijk welke cognitieve processen gemeten zijn en anderzijds is het problematisch om vast te stellen welke instructie het meest effectief zal zijn. Dynamische toetsing biedt mogelijk een oplossing voor dit probleem (Dörfler, Golke & Artelt, 2009; Snowling et al., 2009).

In de verschillende toetsen wordt geprobeerd om de cognitieve processen die een rol spelen bij het begrijpen van geschreven teksten zo goed mogelijk te operationaliseren in een serie taken. De keuzes die bij de operationalisatie gemaakt worden, lopen nogal uiteen, soms zo sterk dat verschillende leestoetsen die hetzelfde construct beogen te meten zeer laag intercorreleren. Het gevolg daarvan is dat toetsresultaten op het terrein van leesvaardigheid vaak moeilijk te duiden zijn

3 Een dynamisch perspectief op meten

Het idee van dynamisch toetsen is gebaseerd op de theorie van de *zone van naaste ontwikkeling*. Vygotsky (1978) definieert deze zone als ‘... the actual developmental level as determined by independent problem solving and the level of potential development as determined through problem solving under adult guidance or in collaboration with more capable peers’. Het gaat dus om de kloof tussen de leerprestatie die een leerling zelfstandig kan leveren en de leerprestatie die dezelfde leerling met de hulp van anderen kan leveren. Waar de gebruikelijke toetsen informatie geven over de ondergrens, beogen dynamische toetsen informatie te geven over de bovengrens: wat kan de leerling in het vervolgtraject bereiken als er passende instructie, hulp en begeleiding gegeven wordt? De gedachte is dat toetsen die op dynamische wijze worden afgenomen een meer bruikbare schatting geven van de vaardigheid van leerlingen dan toetsen die op traditionele wijze worden afgenomen, omdat ze niet alleen inzicht geven in het huidige vaardigheidsniveau, maar ook laten zien hoe dat vaardigheidsniveau te beïnvloeden is (Feuerstein, Feuerstein & Falik, 2010).

Bij dynamische toetsing is er sprake van interactie tussen de leerling en leraar (of getrainde toetsleider), die erop gericht is de leerling vooruit te helpen bij het uitvoeren van de taak. Tijdens de afname wordt precies die hulp gegeven die nodig is om verder te komen in de taak. In de zogeheten *interactiemodellen* van dynamische toetsing is die hulp verweven in een soort didactische dialoog, waarbij de hulp ter plekke door de leraar, naar eigen inzicht, wordt afgestemd op de leerling. Er is in de regel weinig voorbereiding vereist, maar de uitvoering ervan trekt wel een zware wissel op de deskundigheid van degene die de afname begeleidt en het is de vraag of uitkomsten van verschillende afnamen vergelijkbaar zijn. Bij de *interventiemodellen* van dynamische toetsing wordt de hulp vastgelegd in een protocol. Standaardisatie en vergelijkbaarheid van uitkomsten staat voorop, en in vergelijking met de interactionistische aanpak is er veel aandacht voor de (psychometrische) kwaliteit van de afname.

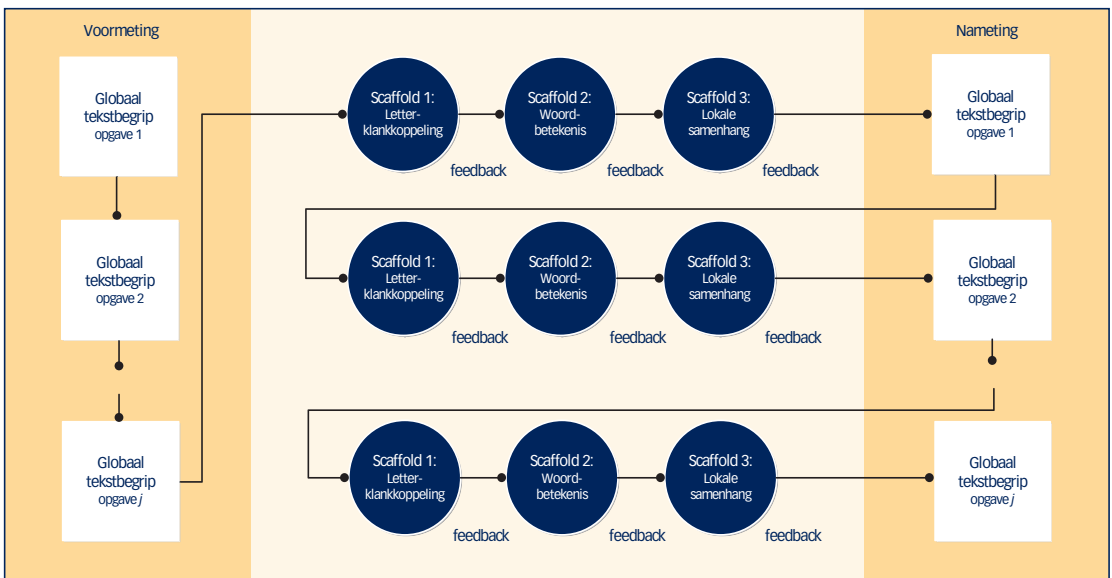
De gedachte is dat toetsen die op dynamische wijze worden afgenomen een meer bruikbare schatting geven van de vaardigheid van leerlingen dan toetsen die op traditionele wijze worden afgenomen, omdat ze niet alleen inzicht geven in het huidige vaardigheidsniveau, maar ook laten zien hoe dat vaardigheidsniveau te beïnvloeden is

4 Model voor leesvaardigheid

Dynamische toetsing wordt momenteel nog niet of nauwelijks in het Nederlandse onderwijs gebruikt. Dat komt onder meer doordat nog onvoldoende is onderzocht onder welke omstandigheden, en bij welke doelgroepen, dynamisch toetsen bruikbaar en effectief is (Scheltinga, Keuning & Kuhlemeier, 2014). Bovendien vraagt dynamische toetsing om een relatief grote inspanning van de leraar. Voor een succesvolle implementatie van dynamische toetsing is het een voorwaarde dat de afname een beperkte hoeveelheid tijd in beslag neemt en een duidelijk rendement heeft voor zowel de leraar als de leerling. Een computergestuurde afname biedt, in combinatie met een aangepast hulpprotocol, mogelijk uitkomst. Teo en Jen (2012) hebben bijvoorbeeld al laten zien dat een computergestuurde dynamische toets het mogelijk maakt om antwoorden van leerlingen op vragen, en hun reacties op feedback, automatisch bij te houden en te vertalen in adviezen over de instructie en leesbegeleiding die leerlingen nodig hebben.

Voor een succesvolle implementatie van dynamische toetsing is het een voorwaarde dat de afname een beperkte hoeveelheid tijd in beslag neemt en een duidelijk rendement heeft voor zowel de leraar als de leerling

Er is een model ontwikkeld dat het mogelijk maakt om de leesvaardigheid van leerlingen betekenisvol en efficiënt te onderzoeken met behulp van een toetsprocedure met een voor- en nameting¹. Tijdens de voormeting wordt naar de hoofdgedachte

Figuur 1 Dynamische toetsing van leesvaardigheid

van verschillende teksten gevraagd. Circa vier weken later vindt de nameting plaats, waarbij dezelfde vragen worden gesteld als bij de voormeting. Elke vraag wordt dan echter voorafgegaan door een reeks gestandaardiseerde *scaffolds*. Figuur 1 geeft een visuele weergave van het ontwikkelde model. We zien dat zowel bij de voor- als nameting in kaart wordt gebracht in hoeverre de leerling in staat is om op basis van relevante informatie een situationeel model van de tekst te maken. Waar de leerling dit bij de voormeting geheel zelfstandig moet doen, wordt de leerling hier bij de nameting stapsgewijs op voorbereid. Dit betekent dat we voorafgaand aan de meting van het globale tekstbegrip nagaan in hoeverre de leerling

- de belangrijkste woorden in de tekst kan decoderen;
- de betekenis van de woorden kent, en
- relaties tussen opeenvolgende zinnen en tekstdelen kan leggen.

5 Tot slot

Het ontwikkelde model voor het dynamisch toetsen van leesvaardigheid wordt momenteel beproefd in de praktijk. In een experimenteel design met een controlegroep en drie experimentele groepen wordt onder meer nagegaan in hoeverre leerlingen in groep 4, 6 en 8 profiteren van de *scaffolds* die aangeboden worden. Daarnaast wordt in samenwerking met *Samenwerkingsstichting Kans & Kleur* in kaart gebracht hoe we op basis van het type fouten, de bestede toetstijd en het leerpotentieel leesleertrajecten op maat kunnen construeren.

NOOT

¹ Dit project wordt in opdracht van het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) uitgevoerd door Cito, Radboud Universiteit, Universiteit Twente, Expertisecentrum Nederlands en ITTA.

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Cain, K., Oakhill, J. & Bryant, P. (2004). Children's reading comprehension ability: Concurrent prediction by working memory, verbal ability, and component skills. *Journal of Educational Psychology*, 96, 31-42.
- Dörfler, T., Golke, S. & Artelt, C. (2009). Dynamic assessment and its potential for the assessment of reading competence. *Studies in Educational Evaluation*, 35, 77-82.
- Feuerstein, R., Feuerstein, R.S. & Falik, L.H. (2010). *Beyond smarter: Mediated learning and the brain's capacity for change*. New York, NY: Teachers College Press.
- Keenan, J.M., Betjemann, R.S. & Olson, R.K. (2008). Reading comprehension tests vary in the skills they assess: Differential dependence on decoding and oral comprehension. *Scientific Studies of Reading*, 12, 281-300.
- Kintsch, W. (1998). *Comprehension: A paradigm for cognition*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Scheltinga, F., Keuning, J. & Kuhlemeier, H. (2014). *Gericht werken aan opbrengsten in taal- en leesonderwijs: Een systematische review naar toetsvormen*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Snowling, M.J., Stothard, S.E., Clarke, P., Bowyer-Crane, C., Harrington, A., Truelove, E. & Hulme, C. (2009). *York Assessment of Reading for Comprehension*. London: GL Assessment.
- Teo, A. & Jen, F. (2012). Promoting EFL students' inferential reading skills through computerized dynamic assessment. *Language Learning & Technology*, 16, 3, 10-20.
- Vygotsky, L.S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

OVER DE AUTEURS

Eerder werd in ons tijdschrift gepubliceerd

Keuning, Jos & Jacqueline Visser (2013). De (on)nauwkeurigheid van een leerrendementsverwachting: Ervaringen met de LVS-toetsen Rekenen-Wiskunde. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 52, 164-176.

Keuning, Jos, Maartje Hilte & Anke Weekers (2014). Begrijpend leesprestaties onderzocht - Een analyse op basis van Cito dataretour. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 53, 2-13.

Bosch, Liza J. van den & Maartje Hilte (2015). Het Effect van Auditieve Ondersteuning bij de Toets Begrijpend lezen. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 54, 483-494.

Jos Keuning is onderwijskundige en in 2008 gepromoveerd in de sociale wetenschappen op een onderzoek dat zich richtte op de lees- en spellingontwikkeling van kinderen in het basisonderwijs. Momenteel werkt hij als senior-onderzoeker bij de onderzoeks- en innovatieafdeling van Cito. Hij coördineert de wetenschappelijke onderzoeksactiviteiten van de afdeling en doet in opdracht van NRO onderzoek naar de mogelijkheden van dynamisch toetsen.

Marije den Ouden is methodologisch en statistisch onderzoeker sociale wetenschappen. Zij is werkzaam als promovendus bij het Research Center voor Examinering en Certificering, een samenwerkingsverband van Universiteit Twente en Cito. Haar promotieonderzoek richt zich op de ontwikkeling van een computer-assisted dynamic assessment voor het evalueren en plannen van lees-leertrajecten in het basisonderwijs.

Maartje Hilte is psychologe en in 2009 gepromoveerd in de sociale wetenschappen op een onderzoek dat zich richtte op effecten van computer gebaseerde spellingoefeningen op de prestaties van leerlingen in de basisschoolperiode. Na haar promotie is zij als toetsdeskundige gaan werken bij Cito en momenteel is zij ketenmanager voor het primair onderwijs. Zij is in deze functie onder andere verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de toetsen uit het Cito Volgsysteem primair en speciaal onderwijs.

E-mail: Maartje.Hilte@cito.nl